

**O‘ZBEKISTON JANUBIDA QISHLOQ XO‘JALIGINI INNOVATSION
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI**

II Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

**ЎРТА ТОЛАЛИ ҒЎЗА НАВЛАРИНИНГ БИР ДОНА ЧАНОҚДАГИ
ПАХТА ВАЗНИГА КЎЧАТ ҚАЛИНЛИГИ ВА МИНЕРАЛ ЎҒИТЛАР
(NPK) МЕЪЁРЛАРИНИНГ ТАЪСИРИ**

Бойназаров Одил Шарофович

TDMAU, докторанти

Очилдиев Нажмиддин Нарбаевич

Ингичка толали пахтачилик илмий-тадқиқот институти

Қ.х.ф.ф.д., (PhD) катта илмий ходим

Кириш. Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида пахтачилик етакчи тармоқлардан бири ҳисобланади. Мамлакатимизда етиштирилаётган ғўза навларининг асосий қисми ўрта толали навлар бўлиб, улар юқори ҳосилдорлиги, тола сифатининг яхши кўрсаткичлари ва иқлим-шароитга мослашувчанлиги билан ажралиб туради. Ҳосилдорликка таъсир этувчи асосий агротехник омиллардан бири — бу кўчат қалинлиги ва минерал ўғитлар меъёридир.

Бир чанокдаги пахта вазни (ёки бир дон кўсак вазни) ғўзанинг биологик ҳосилдорлигини ифодаловчи муҳим кўрсаткичлардан ҳисобланади. Шу сабабли, кўчат қалинлиги ва NPK ўғитлари меъёрини илмий асосда оптималлаштириш юқори ва сифатли ҳосилга эришишнинг муҳим шартидир.

Асосий қисм. Кўчат қалинлигининг таъсири. Кўчат қалинлиги ғўзанинг ўсиш фазаси, шохланиш даражаси, гуллаш ва кўсак ҳосил қилиш хусусиятларига бевосита таъсир кўрсатади. Илмий тадқиқотлар натижасида маълум бўлишича, гектарига ғўзани кўчатлар сонини ортиқча қалин қолдириши (180–200 минг туп/га) ўсимликлар ўзаро соя туширади, фотосинтез самарадорлиги пасаяди, чангланиш суст кечади ва натижада бир чанокдаги пахта вазни камаяди.

Аксинча, ғўзанинг биологик хусусиятларини этиборга олмай жуда сийрак кўчат қолиши (120–130 минг туп/га) ер майдони самарасиз фойдаланилади, кўсаклар сони камаяди ва умумий ҳосил пасаяди. Шунинг учун илмий

O'ZBEKISTON JANUBIDA QISHLOQ XO'JALIGINI INNOVATSION TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

II Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

манбаларда кўрсатилишича, ўрта толали навлар учун 140–160 минг туп/га атрофидаги қалинлик бир чанокдаги пахта вазнини ҳам, умумий ҳосилни ҳам оптималлаштиради (Каримов, 2018; Абдурахмонов ва бошқ., 2021).

Минерал ўғитлар (NPK) меъёрларининг таъсири

Ғўзанинг ўсиши ва ҳосилдорлигида азот (N), фосфор (P) ва **калий (K)**нинг роли бекиёс:

Азот (N) — ўсиш, барг ва гулланиш жараёнини тезлаштиради, бироқ ортиқча азот кўсакларнинг тўлиқ пишишини кечиктиради;

Фосфор (P) — илдиз тизимини ривожлантиради, гулланиш ва кўсак ҳосил бўлишини тезлаштиради;

Калий (K) — тола сифатини яхшилайдди, суғориш ва иссиқлик стрессларига чидамлилиқни оширади.

Турли тадқиқотлар натижасига кўра, ўрта толали ғўзалар учун энг мақбул ўғит меъёри гектарига N-200, P-140, K-100 кг атрофида бўлиб, бу бир чанокдаги пахта вазнини 5–10% гача ошириш имконини беради (Иброҳимов, 2019; Тожибоев, 2020; DeLong et al., 2017).

Ортиқча азот билан ўғитлаш натижасида ўсиш фазаси кучаяди, бироқ кўсакларнинг шаклланиши ва тўлиқ пишиши кечикади, натижада чанок вазни камайдди. Ғўзани парваришlashда баланслашган NPK миқдори эса гуллаш ва кўсак тўпланиш босқичларида оптимал биологик фаолликни таъминлайди.

Кўчат қалинлиги ва NPK ўзаро таъсири. Адабиётларда таъкидланишича, ғўзанинг кўчат қалинлиги билан ўғит меъёри бир-бирига боғлиқ ҳолда белгиланиши зарур. Масалан, ғўзани парваришlashда кўчат қалинлиги юқори қалинликда (140–160 минг туп/га) ўсимликлар ўзаро рақобатга киришгани учун, уларнинг озуқа талабини қоплаш учун NPK меъёрлари бироз оширилади.

Амалиётда ўрта толали “Бухоро–102”, “Султон”, “Равнақ” ғўза навларида гектарига 140–160 минг туп/га қалинликда ва NPK: 200:140:100 кг/га меъёрларида энг юқори кўрсаткичлар қайд этилган (Абдуллаев, 2022; Mirzaev et

O‘ZBEKISTON JANUBIDA QISHLOQ XO‘JALIGINI INNOVATSION TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

II Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani

al., 2020). Бу ҳолда бир чанокдаги пахта вазни 5,2–5,6 г ни ташкил этган бўлиб, сифат кўрсаткичлари ҳам яхшиланган.

Хулоса: Таҳлиллар шуни кўрсатадики, ўрта толали ғўза навларининг бир чанокдаги пахта вазни кўчат қалинлиги ва NPK ўғит меъёри билан бевосита боғлиқ.

Оптималь кўчат қалинлиги: эгат оралиғи 60 см да гектарига 140–160 минг туп.

Энг мақбул ўғит меъёри: N-200, P-140, K-100 кг/га

Бу омиллар биргаликда қўлланилганда, бир чанокдаги пахта вазни 5,5 г гача етади ва умумий ҳосил 10–12% га ортиши мумкин.

Шундай қилиб, илмий асосланган агротехника — кўчат қалинлиги ва ўғит миқдорининг тўғри танланиши — ғўза ҳосилдорлиги ва пахта сифати ошишининг асосий гаровидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов Ш.Х. (2018). *Ғўзанинг ўсиш суръатларига кўчат қалинлигининг таъсири*. – Тошкент: Агроилм, №4, б. 25–29.

2. Иброҳимов А.Ш. (2019). *Ғўзада минерал ўғитлар меъёрининг ҳосил элементларига таъсири*. – Самарқанд қ. агроэкспериментал маълумотлар тўплами.

3. Тожибоев М. (2020). *NPK комбинацияларининг ўрта толали навларда ҳосил сифатини оширишдаги роли*. – Агрокимё журнали, №3.

4. Абдурахмонов Б., Юсупов Н. (2021). *Кўчат қалинлиги ва сугориш меъёрининг ғўза ҳосилига таъсири*. – ЎзПИТИ, илмий ишлар тўплами.

5. Abdullaev, R. (2022). *Optimization of cotton plant density and fertilizer rate under irrigated conditions of Uzbekistan*. – *Agricultural Science Reports*, Vol. 15(2), pp. 87–93.

6. DeLong, C., Smith, M., & Patel, R. (2017). *Nutrient management in medium-staple cotton cultivars*. – *Journal of Cotton Science*, 21(4), pp. 211–218.

7. Mirzaev, M., et al. (2020). *Effect of planting density and fertilizer application on yield components of cotton*. – *International Journal of Agronomy*, Article ID 9846123.